

Varianty – dublety v české substantivní flexi

Má-li slovní tvar téhož slova dvojí různou podobu, takže jeho synonymní (polymorfní) tvarotvorné formanty se mohou navzájem zaměňovat, mluvíme o tvaru *variantním/dubletním*.

- rovnocenné – volně zaměnitelné (koupou se v *rybníku/v rybníce*)
- diferencované - nelze volně zaměnit (přijel na *jaře/* hovořili jsme o posledním vlhkém *jaru*)

Variantnost substantivní flexe a systém flektivních vzorů a podvzorů, popis variant

Jak definovat **vzor a podvzor 1. rod, 2. gen. sg.** → vzor (jeden ze 14)

jeřáb, činitel, nosič, ...

Vzor: (1) rod + (2) zakončení v nom. sg. a gen. sg. + (3) tvar nom. = tvaru ak. / tvar nom. ≠ tvaru ak.

M: ten + -0/-a, -0/-e, -a/-y, -e/-e + tvar nom. ≠ tvaru ak.

I: ten + -0/-a, -0/-e + tvar nom. = tvaru ak.

F: ta + -a/-y, -e/-e, -0/-e, -0/-i

N: to + -o/-a, -e/-e, -e/-et-e, -í/-í

Podvzor:

v některých tvarech se liší, má tvary navíc, má tvary podle více vzorů, ...

Čím se řídí distribuce variantní koncovky -e/-u ve vokativu sg. vzoru *pán*?

Koncovku -u mají substantiva skloňovaná podle podvzoru *hoch*.

Nestačí znát podvzor, je třeba umět jej definovat.

Např. nestačí vědět, že u vzoru *pán* je uveden v gramatice podvzor *hoch*, ale je třeba umět říci, která substantiva tvoří tvary podle podvzoru *hoch*.

Podvzor můžeme definovat buď jako **pravidlo**, např. **všechna substantiva, která mají danou vlastnost (formu, většinou zakončení před pádovou koncovkou) tvoří tvary podle příslušného podvzoru.**

Některé podvzory zahrnují pouze **uzavřené skupiny slov**. Definujeme je **výčtem**.

Z pravidel existují výjimky, které se definují jako výčet.

Příklad: Podle vzoru *hoch* tvoří tvary vokativu singuláru (5. pádu) maskulina skloňovaná podle vzoru *pán*, která končí na **veláru**. Tato mají **ve vok. sg. koncovku -u** na rozdíl od koncovky -e. Existují ovšem

i výjimečné případy, kdy substantiva **zakončená na veláru** tvoří tvary vokativu podle vzoru *pán*, tedy pomocí **koncovky –e**, která způsobuje **alternaci**, a také výjimečné případy koncovky **–u ve vokativu** substantiv, která **na veláru nekončí**.

Typicky: *vlku, vrahu, brachu, Georgu*

výjimky: *člověče, Bože, Vojtěše, nešťastníče*

synu

Celkem: 4702 (95 str.)

	Filtr	lemma_lc [lowercase lemma]	lc [lowercase word]	Frekvence
1.	p/n	pán	pane	13 881
2.	p/n	bůh	bože	3 371
3.	p/n	doktor	doktore	1 492
4.	p/n	otec	otče	1 066
5.	p/n	chlapec	chlapče	1 008
6.	p/n	vůl	vole	995
7.	p/n	člověk	člověče	834
8.	p/n	kamarád	kamaráde	744
9.	p/n	táta	tati	659
10.	p/n	kapitán	kapitáne	644
11.	p/n	miláček	miláčku	493
12.	p/n	bratr	bratře	463

Kdy dochází k alternaci **r>ř** v kontextu vokativního **–e** u maskulin životných?

Celkem: 430 (9 str.)

	Filtr	lemma_lc [lowercase lemma]	lc [lowercase word]	Frekvence
1.	p/n	doktor	doktore	1 492
2.	p/n	bratr	bratře	463
3.	p/n	profesor	profesore	405
4.	p/n	sir	sire	386
5.	p/n	mistr	mistře	290
6.	p/n	inspektor	inspektore	252
7.	p/n	peter	petere	227
8.	p/n	major	majore	155
9.	p/n	hektor	hektore	122
10.	p/n	petr	petře	117
11.	p/n	ministr	ministře	113
12.	p/n	signor	signore	107
13.	p/n	oliver	olivere	95
14.	p/n	premiér	premiére	82

Jak byste hodnotili následující užití tvarů substantiv?

Výskytů: 98 | i.p.m. 0: 0,04 (vztaženo k celému "omezení/syn") | ARF 0: 43,98 | Výsledek je promíchán 1 / 3

Výběr řádků: základní

- opus#16441 " Táhní domů , **negře** ! " byla nejmírnější nářážka na barvu pleti " kontrolovaného " Rakušana .
- opus#46312 Fuj , ty **negře** !
- opus#45854 Fuj , ty **negře** !
- opus#24040 " Ty **negře** , měl bys být zabítý , dneska tě zabiju . "
- opus#16901 " Ty jsi mě znásilnil , ty **negře** , ke všem čertům , co myslíš si , že teďka udělám ?
- opus#13206 " Začali na mě pokřikovat **negře** .
- opus#13602 S výkřiky " co tady děláš , ty **negře** " a " sieg heil " zaútočili v Prostějově dva bílí Češi na konzského lékaře Jeana-Michela Mokiella .
- opus#12986 " Šel jsem zrovna z práce domů , když na mě dva černé oblečení mladíci začali na ulici pokřikovat ty **negře** a hajlovali při tom .
- opus#26608 Někteří se dokonce mezi sebou ostovují " **negře** " .
- opus#1039 " Hej , **negře** , " ozval se Bílek znovu .
- opus#44555 **Negře** hnusnej , vodpornej , " snaží se mě urazit , mimoděk tím alespoň rozšiřuje databázi urážek , kterými mě lidé jf podobní počastovali .
- opus#13014 Mladíci , kteří podle policie sympatizují s hnutím skinheads , na lékaře křičeli **negře** a černá hubo a pak ho napadli .

Výskytů: 5 | i.p.m. 0: (vztaženo k celému "omezení/syn") | ARF 0: 1,03 | Výsledek je promíchán 1 / 1

Výběr řádků: základní

- opus#727 " Wharton řek , To je pravda , **negre** , špatnej , jak ty toužíš bejt . "
- opus#463 " Tak dobře , **negre** , " zavrčel Dixon , " říkal sis o to . "
- opus#727 Ležím tam , a myslím na Surovce a na Deana , a někdy i na Williama Whartona , jak říká To je pravda **negre** , špatnej , jak ty toužíš bejt Myslím na Delacroixe , jak říká , " Koukněte na to , šéfe Edgecombe , naučil jsem pana Jinglese nový trik " .
- opus#727 " To máš pravdu , **negre** , " pravil Wharton s mlhavým , opuchlým úsměvem .
- opus#653 Povědej , **negre** , viděls svého pána ,

Výskytů: 2 | i.p.m. 0: (vztaženo k celému "omezení/syn") | ARF 0: 1 | Výsledek je promíchán 1 / 1

Výběr řádků: základní

- opus#45079 Vy jste , pane **Somre** , vzpomněl dabing , rádio .
- opus#45079 * Pane **Somre** , když jsem si o vás něco málo zjišťovala , tak jsem se dočetla , že na JAMU jste se přihlásil vlastně náhodou .

Výskytů: 1 | i.p.m. 0: (vztaženo k celému "omezení/syn") | ARF 0: 1 | Výsledek je promíchán 1 / 1

Výběr řádků: základní

- opus#35555 " Pane **Kemře** , je vám jasný , že po dvojicích Kolářová - Hanzlík , Libuška-Pepiček a Preiss-Preissová nastupujeme my dva , duo Hrzánová - Kemr ? "

Výskytů: 1 | i.p.m. 0: (vztaženo k celému "omezení/syn") | ARF 0: 1 | Výsledek je promíchán 1 / 1

Výběr řádků: základní

- opus#45857 dojde k velmi silným zážitkům - například po odzpívání naší poměrně náročné skladby (jsme sami se sebou spokojeni) nastoupí v závěru koncertu Nová Česká píseň a pokazí nám radost - " vystřihne " Lukášovo Requiem s takovou přesvědčivostí , jako by pohřbívali vlastního sbormistra (promiňte , pane **Vimře** , to je vyjádření obdivu) .

Pokuste se podobným způsobem definovat distribuci koncovek *-i/-e* u vokativu substantiv vzoru *muž*.

Čím se řídí distribuce variantní koncovky *-i/-e* ve vokativu sg. vzoru *muž*?

Koncovku *-e* mají substantiva skloňovaná podle podvzoru *otec*.

Nestačí znát podvzor, je třeba umět jej definovat.

1.	p/n	bůh	bože	16 991
2.	p/n	člověk	člověče	3 587
3.	p/n	člověk	člověče	3 317
4.	p/n	chlapec	chlapeče	3 215
5.	p/n	ministr	ministře	3 058
6.	p/n	otec	otče	2 898
7.	p/n	mistr	místře	2 536
8.	p/n	bratr	bratře	1 813
9.	p/n	Bill	billé	1 174
10.	p/n	hajzl	hajzle	811
11.	p/n	generál	generále	768
12.	p/n	poslanec	poslanče	692
13.	p/n	debíl	debile	345
14.	p/n	Will	wille	321
15.	p/n	Karel	karle	321
16.	p/n	Petr	petře	316
17.	p/n	pitomec	pitomče	301
18.	p/n	Joe	joe	292
19.	p/n	blbec	blběče	281

Výskytů: 37 | I.p.m. 0: 0,01 (vztaženo k celému "omezení/syn") | ARF 7,65 | Výsledek je promíchán 1 / 1

Výběr řádků: základní

- opus#14911 Odpovězte , **strýče** .
- opus#1991 KUKULÍN (vrhá se ke křeslu STARÉHO VRBY) Strýče , **Strýče** , pro všechno na světě , já už nemůžu , já už na mou duši nemůžu dál .
- opus#583 Pak už nebude pochyb , či ženou vlastně Aidan St. Michaelová je , drahý **strýče** .
- opus#1128 " Neboť je - li Bůh , pak mi povězte , **strýče** , proč existuje bláda a plešatost ?
- opus#583 " Ty tvoje děti ti jdou na nervy , **strýče** , přiznej se !
- opus#583 " Musíme dostat Aidan do Irska , **strýče** .
- opus#2003 Buďte zdrav , **strýče** !
- opus#20228 " Pracky pryč od Iráku , **strýče** Same ! "
- opus#1991 KUKULÍN Strýče , proboha , **Strýče** , odpusť , pochyby mě přemohly , každý máme někdy takovou lidskou chvíli .
- opus#1477 Můj **strýče** , český sedláku , jak byste potřásl v nevoli hlavou , dívaje se na červená a černá stáda krav na nejkrásnějších lukách světa , a řekli byste :
- opus#7061 " A jakpak to , **strýče** , bylo v tom Olomouci ? "

Výskytů: 1 | I.p.m. 0: (vztaženo k celému "omezení/syn") | ARF 1 | Výsledek je promíchán 1 / 1

Výběr řádků: základní

- opus#484 Máma je bezvadná a sem celkem rád , že jí kláštř zrouna ty , **strýci** , he ? ... tak mu říkám ... hergot , kdo tě tohle naučil , takový hovadiny .
... zařval jsem , on po mně kouk , vyděsil se a začal natahovat a mně to došlo .

Nežádné opory Musím dokazovat , že si šanci zasloužím nikoliv kvůli jménu , **strýci** , je za výkony na hřišti .

Sestra B. 44[4] Máma je bezvadná a sem celkem rád , že jí kláštř zrouna ty , **strýci** , he ? ... tak mu říkám ... hergot , kdo tě tohle naučil , takový hovadiny ... zařval jsem , on po mně kouk , vyděsil se a začal natahovat a mně to došlo .

Výskytů: 100 | I.p.m. 0: 0,04 (vztaženo k celému "omezení/syn") | ARF 29,62 | Výsledek je promíchán 1

Výběr řádků: základní

- opus#964 Porad také mně , moudrý **princi** !
- opus#181 " Nuže , milý **princi** , " nutil se do žertovného tónu , " dopřej si odpočinku , nechám tě už spát až do rána .
- opus#2003 Ty máš nejnechtunější přirovnání a jsi opravdu velice uštěpačný , velice darebácký - můj mladý **princi** .
- opus#31025 " Také se v poslední době dostávám do hamletovské fáze - nikoli té - Co to čtete , **princi** ?
- opus#3643 Byl jste to vy , můj **princi** , mé rty kdo žpobil ! "
- opus#324 " Milost , lorde **princi** , milost .
- opus#41913 Kde jsi , **princi** ?
- opus#7435 Jen klidně spi , můj Malý **princi** - konejšil jsem ho v duchu - af na to " poprvé " nikdy nezapomeneš ... </opus>
- opus#1977 A nyní pověz , **princi** , co tě k nám přivádí .
- opus#31025 Ale - Co to říkáte , **princi** ?
- opus#14761 Hajej , můj **princi** ... "
- opus#41390 Kde jsi , **princi** ?

Pokuste se podobným způsobem definovat distribuci koncovek *-0/-í* u genitivu pl. substantiv vzoru *růže* (podvzor *ulice*).

Filtr	lemma	lc	Frekvence	
1.	p/ n	silnice	silnic	137 066
2.	p/ n	ulice	ulic	94 941
3.	p/ n	Pardubice	pardubic	78 334
4.	p/ n	Budějovice	budějovic	76 761
5.	p/ n	investice	investic	71 975
6.	p/ n	nemocnice	nemocnic	66 788
7.	p/ n	hranice	hranic	62 329
8.	p/ n	stanice	stanic	49 781
9.	p/ n	dálnice	dálnic	43 993
10.	p/ n	Teplice	teplíc	43 796
11.	p/ n	Vitkovice	vítkovíc	34 572
12.	p/ n	Vánoce	vánoc	31 874
13.	p/ n	plice	plíc	27 267
14.	p/ n	dvojice	dvojíc	26 177
15.	p/ n	vesnice	vesnic	25 941
16.	p/ n	pozice	pozic	24 066
17.	p/ n	Strakonice	strakoníc	19 937
18.	p/ n	tradice	tradic	18 476
19.	p/ n	Hranice	hranic	17 757
20.	p/ n	Krkonoše	krkonoš	17 216
21.	p/ n	Domažlice	domažlic	13 807
22.	p/ n	Zákyně	zákyně	12 768

Variantní koncovky nominativu plurálu maskulin životných

Vzor *pán – občan, muž – učitel, předseda – husita*

Čím se řídí distribuce koncovek *-é* v nom. pl. maskulin životných?

Variantní koncovky genitivu a lokálu singuláru vzoru *hrad*

Čím se řídí distribuce koncovek *-a/-u* v gen. sg. vzoru *hrad – les*?

Čím se řídí distribuce koncovek *-u/-e* v lok. sg. tamtéž?

Další varianty

Doplňte vhodný tvar maskulina

Zažil jsem hodně lidí, kteří z <.....> zblbli, protože nikdy neměli dost.

V Chile mezitím pokračovaly demonstrace stoupenců i <.....> bývalého diktátora.

V České republice trvale žije v obcích do dvou tisíc <.....> 26 % občanů.

Žil jsem tam 18 let a pořád tam mám spoustu <.....>.

Čtyřsté výročí založení kostelíka českých <.....> ve Velké Bíteši připomene tamní Městské muzeum.

Vzhledem k nedostatku <.....> zahájila církev prodej neobsazených far a pronájem nevyužívaných kostelů.

Kdy má substantivum rodu mužského v češtině variantní koncovku v genitivu plurálu odlišnou od pravidelné –ů: pánů/mužů/hradů/strojů?

Doplňte vhodný tvar maskulina

Pátrá se svým tchánem po divoké zvěři v <.....>.

Část expozice vinařství je umístěna v původních středověkých <.....>.

Chlapec Dreng žije v tropických <.....>.

Jak se říká tady u nás: Jména hloupých na všech <.....>.

Abatyše měly ve středověku někde dokonce právo udělovat kněžím jurisdikci pro působení ve svých <.....>.

Kdy mají mužská neživotná substantiva a neutra tvrdých vzorů (hrad/město) v lokálu plurálu koncovku místo –ech (hradech/městech) variantní koncovku –ích a kdy –ách?

Doplňte vhodný tvar životného maskulina

Mstí se na nevinných <.....>.

Vznikne nový kongresový sál pro stovky <.....>.

S tímto stavem se naštěstí nesmířil hořínský Hrubý a v 37. minutě svou druhou brankou přiklonil vedení na stranu <.....>.

Stejně jako místní chovatel <.....> Miron Pazourek.

Svůj život zasvětil <.....> a práci s nimi.

<.....> není osud postižených vůbec lhostejný.

Mezi významnými <.....> byli i prezident Slovenské republiky Ivan Gašparovič s manželkou.

Jsem schopen se s věřícími <.....> o své víře bavit?

Které maskulinum má v genitivu, dativu, akuzativu, lokálu a instrumentálu plurálu tvary shodné s femininy skloňovanými podle vzoru *kost*?

Která maskulina se takto tvarově mohou shodovat s femininy podle *kost* pouze v některých pádech?

Které variantní tvary podle maskulin životných se vyskytují u substantiv maskulin neživotných?

Celou dobu se rozhlíží, přemejšlí, jak by vzal <.....>.

Jen se pořád dokola ptal, jestli nemá zavolat <.....>.

Zvoní telefon – zaklapnu ho stejně jako kdysi <.....>.

Spí ! Hodil si <.....>.

Dala jsem si <.....>.

V Praze seženu dobře placeného <.....>.

Hodil <.....> na zem, ale nedup na něj.

Na ledě to bylo dobrý, ale <.....> jsem nedala.

Dají mi <.....>, když se tu budu válet moc dlouho.

Ruští zajatci jim ve sboru zpívali, hráli na harmoniky a tančili <.....>.

Vodněkud vyskočí nějaký princ zakletej do žáby a bude nás nutit dávat si s ním <.....>.

Příroda s váma hraje <.....>.

Ptají se, zda mají plavat prsa, či <.....>.

Opakování:

Jak se vyjadřuje shoda v rodě u neuter označujících bytosti mužského pohlaví?

V paláci rodu Mocenigo zvaném "Ca' Vecchia" bydlel G. Bruno. Z tohoto rodu *pocházel ne jeden slavný dóže*.